

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI
MUQIMIY NOMIDAGI
QO'QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

5141800- "Defektologiya" ta'lim
yo'nalishi IV "A" guruh talabasi

Po'latova Madinaning
"Maxsus ta'lim muassasasi o'quvchilarida
elementar matematik tasavvurlarni
shakllantirish"
mavzusidagi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar: *D. Yo'ldosheva* D.Yo'ldosheva

Qo'qon – 2014

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI
MUQIMIY NOMIDAGI QO'QO'N DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
Bitiruv malakaviy ishning bajarilish darajasiga berilgan

TAVSIYANOMA

Pedagogika fakulteti "Defektologiya" kafedrası
defektologiya ta'lim yo'nalishi 15 guruh talabasi

Folotov M. A. ning
M. A. ta'lim muassasasi qo'qqularda
elementar matematik hisoblarini
shakllantirish mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi

Ish rahbari: D. G. Golevskiy
(ismi va familiyasi, xonori)

Ish rahbarining xulosasi

Ish xis qisqacha kaptat natijalaridan
topilgan hamda nazariy va amaliy
ta'lim va o'rnatilishlar asosida shu
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
(imzo, muddati)

Kafedra mudirining xulosasi

Ish xis qisqacha xis qisqacha
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
(imzo, muddati)

Taqrizchining xulosasi

Ish xis qisqacha talaba M. A. Golevskiy
elementar matematik hisoblarini
shakllantirish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
(imzo, muddati)

Himoyaga qo'yish haqida xulosa

Ish xis qisqacha talaba M. A. Golevskiy
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish
ta'limni hamda ta'limni o'rnatish

(fakultet dekanining imzosi, muddati)

Xulya

Muqimiy nomidagi Qo'qo'n davlat pedagogika instituti

"Defektologiya" ta'lim yo'nalishi 1° guruh talabasi

Polatova Almatina ning bitiruv malakaviy ishiga
ilmiy rahbarning

XULOSASI

1. Bitiruv malakaviy ishning mavzusi Marks tarbiya muassasalarida qo'llaniladigan elementar matematik hisoblarlarni shakllantirish
2. Bitiruv malakaviy ishning tavsifi
- a) muammoning qoyilishi (dolzarbligi) umumiy maktablar faoliyatida olib borilgan darslarning tarkibiy tarkibini aniqlash, ularni har bir bob xulosalaridan umumiy xulosa qilib oqimda qayta ta'riflash
- b) nazariy va amaliy asoslanganligi shunda marks tarbiya muassasalarida qo'llaniladigan elementar matematik hisoblarlarni shakllantirish metodlari aniqlab oqimda qayta ta'riflash
- v) mazmuni ishning barcha qismlari mazmunida dolzarbligi, mazmuni va xarakteristikalarini oqimda qayta ta'riflash, metodlarni umumiy qismlar qilib oqimda qayta ta'riflash. Har bir bob mazmunidan oqimda qayta ta'riflash
- g) yozilish uslubi B.M.L. ish nazariy asosida qo'llaniladigan har bir bob mazmunidan oqimda qayta ta'riflash
- d) tajriba ishlari natijalarining yoritilishi shunda qayta ta'riflash metodlari matematika mashg'ulotlarida qayta ta'riflash oqimda qayta ta'riflash
- e) ishdagi kamchiliklar qayta ta'riflash metodlari qayta ta'riflash
- j) himoyaga tavsiya ish qayta ta'riflash shaklida qayta ta'riflash oqimda qayta ta'riflash

Ilmiy rahbar A. Yeldoshviliy

Sana 29.05

20/11/19

«Defektologiya» ta'lim yo'nalishi

guruhi talabasi

ning bitiruv malakaviy ishiga

TASHQI T A Q R I Z

1. Bitiruv malakaviy ishning mavzusi Shiirsoy to'rtin mualliflari
o'qovchilari elimlari metodlar
tasvirlash shakllantirish
2. Bitiruv malakaviy ishning tavsifi shiir korish 2 ta to'rtin
asoslar asoslar asoslar asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
3. Bitiruv malakaviy ishning ijobiy tomonlari Shiir mualliflari
o'qovchilari elimlari metodlar
tasvirlash shakllantirish asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
4. Bitiruv malakaviy ishning kamchiliklari Shiir mualliflari
o'qovchilari elimlari metodlar
tasvirlash shakllantirish asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar
asoslar asoslar asoslar asoslar

a) yozilish uslubi ish ustibeg qaidalar ar
imol qidirgan sholat muhtimati
ta shimiklata hollat itmay
ustibeg shantellar aranda qozgan

5. Taklif va tavsiyalar Shu amaliyotni qayta
qiyimida niyati va qaytalarida ma'lum
hukm qiyimlarida qiyimlar ma'lumlar
niyatlar qiyimlar qiyimlar qiyimlar
qiyimlar qiyimlar qiyimlar qiyimlar
qiyimlar qiyimlar qiyimlar qiyimlar
qiyimlar qiyimlar qiyimlar qiyimlar
qiyimlar qiyimlar qiyimlar qiyimlar

Xulosa *fish* *stirring* *the* *water* *boiling*
just *filled* *the* *water* *boiling* *the* *water* *boiling*
the *water* *boiling* *the* *water* *boiling* *the* *water* *boiling*
and *the* *water* *boiling* *the* *water* *boiling* *the* *water* *boiling*

Taqrizchi: A. Abduraximov
 Ish joyi: 48 yillik maktab
 Lavozimi: maktab rahbari

Handwritten notes at the top of the page, including the phrase "Handwritten notes" and "Handwritten notes".

Handwritten notes in the middle section, including the phrase "Handwritten notes" and "Handwritten notes".

Handwritten notes in the lower middle section, including the phrase "Handwritten notes" and "Handwritten notes".

Handwritten notes in the lower section, including the phrase "Handwritten notes" and "Handwritten notes".

Handwritten notes at the bottom of the page, including the phrase "Handwritten notes" and "Handwritten notes".

מחזור

מחזור

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

מחזור מלך המלכות

ii. bob Maxsus maktabgacha ta'lim
muassasalarida matematika mash-
g'ulotlariga qo'yiladigan didaktik
talablar.

ii.1 Matematik tasavvurlarni shakllantirishda didaktik usullardan foydalanish

ii.2 Xatoliklar haqida tushunchalarni shakllantirishda kengaytmali qerollar, predmetlardan foydalanishning ahamiyati

ii. bobga xulosalar.

Umumiy xulosalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Qurish. Maxraming dolxatligi
O'zbekiston Respublikasi Pre-
zidenti Islom Qurimovning 2014-yil
6. fevral kuni „O'zbekiston Respub-
likasida yashlarga o'qitish davlat
siyosatini amalga oshirishga ya-
ratiilgan qo'shimcha choralar-ta-
dabirlar to'g'risida“ QG - 2024 - sonli qarori
qabul qilinadi.

O'zbekiston Respublikasida 2014-
yilda yashlarga o'qitish davlat
siyosatini amalga oshirishga
yariatilgan qo'shimcha choralar-
tadabirlar dasturini amalga
oshirish kuzakat rejani ish-
lab chiqiladi. Maxsus hara-
kat rejasi 4 bilim, 70 band-

dan iborat bo'lib, o'xshash
turli yo'nalishlarda amalga
oshirilishi lozim bo'lgan axi-
falarini qamrab olgan.

2014-yil 19-fevral kuni
O'zbekiston Respublikasi Presi-
dentining "Sog'lom bolalar yili
(Davlat dasturi to'g'risida) qo-
g'irasi qabul qilindi. Dastur
4-kilom 125-banddan iborat.
Bo'lib, unda bolalar ta'limi, ta'lim
tarbiyasi, oilada sog'lom
uning iqtisodiy va ma'naviy-
ahloqiy ahvolarini mustahkam-
lash, ijtimoiy sharoitga
ajratilayotgan mablag'lar sa-
marradorligini oshirish bilan
bog'liq bir qancha masalalar.

aks etgan.

I bōlim sog'lom va har tomon-
lama barqamol aholini shakl-
lantirish uchun qonunchilik
va normativ hujjatlar shart-
sharoitlarini yaratishga qaratilgan
yanagi qonunlar va meya-
rlarni ishlatib chiqish 9. karnetlarni
iborat

II bōlim sog'lom bolalarning
dunyoga kelishi masalasiga
sog'lom va ahil oilalarning
mevasi sifatida, oilalar
oxirgi harakat va muho-ma-
kuchlatib yuborib me'nasiy va
ahliy qadriyatlar me'nasini
shakllantirish uchun oilalarni
o'ziga turib olishi uchun mod-

diy yordam ko'rsatish onalik
va bolalik himoyasini ta'min-
lash, ona va bolaning sala-
matligini mustahkamlash, aqal-
larni o'x qobiliyat va imke-
niyatlarni rўyobga chiqarishi
ularni rўzgor talabchilarni
yangiqlashtirish uchun zarur
shart-sharoitlarni yaratish
zo banddan iborat.

in bilim sog'lom bolani so-
yaga yetkazishda patologiya-
lar va bolalar tug'ilishida
sog'ligni saqlash tizimi va
baxshini va kuchlar salohi-
yatini yanada mustahkamlash
aholini tibbiy madaniyatini
oshirish kўpcha keng xabarot

tasvirlantirish ishlarini munoxam
olib berish 20 banddan iborat.
iv. bilim sog'lam bolani shakl
lantirishda ta'lim tarbiya
tuxumi va sportning roli ken-
gaytirish maktabgacha ta'lim
muassasalari turmushini kengay-
tirish ularni yuqori malakali
va tajribali pedagoglar bilan
ta'minlash, boshlang'ich ta'lim-
ning yuqori sifatini ta'min-
lagan holda bolalarni mak-
tabga tayyorlash darajasini
tebikan oshirish, ilgar pida-
gogik va axborot kommunik-
atsiya texnologiyalarini
amaliyotga keng joriy etish,
sog'lam turmush tarzi

keçmiş tarixi etish, bolalar
akrincha qiz bolalar ortasida
jumeaiy tarbiya va sportga
mehr uyjatish boyiche aniq
chora-tadbirlarni amalga
oshirish zo karaddan iborat
i. bilim toglom va barkamol
avlodni tarbiyalat uyjatish
ytkarishda davlat va jami-
yat tomonidan koreshiladigan
yocelem va komakni keçguy-
tirish, markaz jarayonlar uchun
mas ul kelgan nigliqni saq-
lash, ta'lim, madaniyat, ijtimoiy
muhofaza muassasalarda xa-
monaviy talablarga javob
beradigan shart sharoitlar
yaratish ularni rivojlantirishga

qinlatiriladigan ma'bleg'lardan
foydalanishning samarasini
o'stirish, so'g'om belani tar-
biyalash b'g'icha ilg'ar
foydalanishning samarasini
o'stirish so'g'om belani tar-
biyalashda xalqaro tajribani
keng o'rganish amalda joriy
etish to'bandan iborat
in b'lim so'g'om belani, ayniqsa
qiz bolalarni tarbiyalab to-
yaga yetkazishda samaraliy
bilim va kasb hunarlarini
egallashi uchun ularga ko-
mak berish, bolalarni turli
t'garaklarga jall etish, to'at-
birkorlikni rivojlantirish
b'g'icha mahalla va boshqa

jam'ot tuzilmalarini va ularni
vazirlik huzuri va inkori-
yatlarini kengaytirish uchun
va jam'atlar o'zaro bir-
birini tushunish, tinchlik
va uyushmalikni mustahkam-
lash, kam ta'minlangan oila-
larga moddiy va ma'naviy
yordamni o'z vaqtida va
munosabati korratsiya korasida
mahalla va boshqa jam'ot
tuzilmalarining mas'uliyatini
kengaytirish 13 banddan iborat
va boshqa ... to'g'ri boshqa yoli
Davlat dasturining mazmuni-
dari va vazifalari bajarilishi
to'g'risida keng axborot tushun-
tirish uchun o'zaro bir-
birini o'zaro bir-
birini o'zaro bir-

tashkil etish kasalida omma-
viy arbovet ventalarining shu
jumladan elektron omma-
viy arbovet ventalarining va
internet tarmog'ining inkor-
yatlarini faol ishg'a tushu-
rish or-kandan iborat.

Kitoblar ma'lumotlarining maqsadi

Ma'lumot maktublarda, maktub inter-
netlarida aqli xil o'quvchilarni
matematik fanlardan bilim, kashon
va maktablarini ta'lim va tarbiya
chamkarchas to'g'riyagan ma'lum
amillarni o'rganish

Tatqiqot usullari

Ma'lumot usullari pedagogik
matematik prolezyk o'qituvchilarni
o'rganish va ta'lim qitish

Tatqiqot usullari

Maktabdagi va mehnat
ta'limi maktab internetlari,
ta'lim xil ma'lumotlar o'qituvchi
kollektar usullari o'qituvchi,
tarbiyachi o'qituvchilari.

Bitiruv malakaviy ishning pred-
meti.

Linkoniyadi chiklangu keladigan
otada, maktab, internatlilardagi
tarlim tarbiya jarayoni

Tatqiqat metodlari

Bitiruv malakaviy ish mas-
xunga oid adabiyatlarni tahlil
etish, tarbiyachilik, ogilovchi
va ota-onalar bilan munabat,
muat-javoblarni etkazish kuzatish
anketa, test usullari, toplanma
layihalarini analiz va tahlil
qilish

Tatqiqatning metodologik asosi

O'zbekiston Respublikasi Yuristi-
katsiyasi "Tarlim to'g'risidagi
qonun" Kuchlar kuzatish

"Milliy dasturi", "Soʻgʻlom bola
dasturi dasturi", "Yoshlarga oid
dasturi siyosati, Prezidentimiz
dilem Albiqanovich Karimov
uzrlaridagi toʻlim-tarbiyaga oʻr
toʻlmetlari, toʻlim-tarbiyaga
tarkibda yondashish chet el
hamdostlik mamlakatlari. Res-
publikamiz olimlarining maz-
kur muammasiga oid tadqiqot
ishlari bitiruv malakaviy
ishining nazariy va amaliy
asosini tashkil etadi.

Asosiy qism

1. tct

Ma'mus maktabgacha tartim mu-
assasalarida elementlar matematik
tushunchalarini shakllantirishda davr
ishlarni tashkil qilinishi.

Ma'mus maktabgacha tartibga
muammasalarida sharoitida matema-
tika o'qitishning umumiy qonunlar, kerak-
lan tartibga solish va amaliy raxi-
salarini hal qilish defektolog-
ning katta tayyorgarligiga bog'liq.

Matematik o'qitish aslo
xalif bolalarning ma'mus bilim,
kuch va malakalarini o'zlashtirish
olishlariga imkon beradi, balki
ularning shaxs jirayalariga
kerakli qadrlar ma'mus ham imkon.

niyat yaratadi. Muaytishlar shuni
ko'rsatadiki, maktabgacha yoshlarga
aqli zaif bolalar uchun aqaliy
qishimochilik harakati munosabat-
lardandir. Bu hol ularda ma-
lum umumlashtirishga, a'raf muhit-
idagi narsalar va voqealar ort-
sidagi ulaga hamda ko'ngilidagi
bilgilar ulmaslikka, tahlil va
sintez qilishga qobiliyat yetkilide
ifodalanadi. Aqli zaif bolalarning
lafakkari zaxfi obrazli harak-
larda biladi va bir qancha
iziga hos xunniyatlariga ega boladi.
Aqli zaif bolalarning mati-
matika muassafiyatli xarakteris-
tikasi ko'pchilik bir tomondan,
ularning matematik bilimlariga

o'zlashtirish xususiyatlariga va
qiyinchiliklarga ko'ra o'lishga,
ikkinchi tomondan aqli zaif bolalarning
ma'ruj ulkaniyatlariga his-
setga olishga, shuningdek ma'rima-
tika o'qitishni to'g'ri uyatlashtirish
va tashkil qilishga to'g'ri

Maktabgacha yoshdagi aqli
zaif bolalarga amlak o'qitish
bir turdagi, qiyinchilik esa har xil
turdagi buyumlar ichidan to'g'ri
qilish, namunaga qarab siz instruk-
siyani to'g'ri kitta va ko'p
buyumlarni yaratishga o'rgatishdan
ish ko'rsatish

Bir xil va har xil turdagi
buyumlar ichidan ikkita va
uchta buyumni yaratib, "qancha"
olgan sizga javab berishga

ergatiladi. 1, 2, 3 ta kagazni bar-
maylar soniga moslashtirish kō-
yicha marshiglar taqsim etiladi.

2. Məktəblərdəki qəthələri uşaqların
tələfləri 3 içində baxışları
gərəkini istmə - ist qəyış yox
yemə - yon qəyış uşqlardan fəy-
ilətləndir təqəqləyirlər. 3 içində
təqəqlərini sənəş və "hammən
nəhlə" digər sərəqlə jəvə bə-
rəqlə orqətləndir.

Kutluksuz künçler künç
 lıq qılucı künçlär
 laqıdık, qımtık jımlar
 şar, kut, uşurçuklı prıma
 (tam), paralıqıdık (türk),
 qımtık şarılardan künç
 lar, lıq lıq lıq lıq nı-

lumandan fargatishga o'rgatiladi.
Tushuk guruhda sutkaning keskin
farg qilinchi bolaklari /kur
va tun) bilan tanishtiriladi.

2.1. Matematik tasavvurlarni shakl-
lantirishda qo'llaniladigan metod-
lar usullar.

Maktabgacha yoshdagi
aqli zaif bolalarga matematika
o'qitishda defektolog nuqtat.
e'kranga, kuzatish, tayyorlash
usullari bilan bir qatorda,
moyqalamda aylantirib chiqit
yilimlash, plastilindan tayyorlan
moylarda sharxatlar kubitklar
va kesha 2 narsalarni ya-
sash kabi amaliy ishlarni va

didaktik harakatlari bilan
keng qo'llaniladi.

Bolalarni buyumlarining bir
xil xossalari haqida aqaratib ko'rsatishga
va taqqoslashga o'qin - ust
o'rgatib boriladi. Taqqoslash, cha-
tishtirishning amaliy usullari,
ya'ni ustma-ust yoki yonma yon
qiyoslash asosida bajariladi.

Maktabgacha yoshdagi
og'li xush ko'li topshirig'ini uddala-
lay olmasa, unamti ishlay olmasa,
u mashg'ulotga kelgan qiziqishini
tezda yo'qotadi, charchayadi va
ishdan chalg'iyadi.

Didaktik harakatni o'tiberga
olib, bolalarga namuna ta'lim-
qismlar ishining har bir yangi
usulini uddat qila bolaradi.

Alashgʻulotlar kēpincha ayen ele-
mentlari bilan, tēratdan ayenchoq-
lar, bayramlar paydo tēlishi,
mehmonlar kilit qolishi va boshqa-
lar bilan boshlanadi. Bunday
axiriyat uqla xafif belalarini
qoxiqtiradi va faollashtiradi.

Kēpiktoq belalar oligga-
lini har qal yangi shakllarga
jall etib, harakatning eng ma-
rakkaalini 2-3 marta namoyish
qiladi. Kērsatma materialni
almashtirib turib, ayen bir hara-
kat usulining tēkiri turib axi-
yatlavadi kēp marta kērsatish
va namani atash belalarining
shu harakatni tēkashtirib olish-
lariga imkon beradi. Belalar
harakat usulini tēkashtirib ayen

bilan bog'liq kelgan iynalar etkaz-
ladi.

1.2. Aqli zaif bolalarni fazoviy
taraflarlarini shakllantirish.

Dasturning asosiy vazifasi
maktabgacha yoshdagi aqli zaif
bolalarga o'ziga nisbatan moliyal
olishni o'rgatishdan iborat. Bola-
larni onidan olinda, orqada
kabi fazoviy yo'nalishlarni ajrata-
olishga o'rgatishni shart qilib
qo'yadi.

Fazoviy yo'nalishlarni farq
qilishda bolalarning o'z gajda
qimmlarini aniq farq qilishi
va o'ziga nisbatan tomonlarni
aniqlashi unis bilib xizmet
qiladi. Masalan "olinda" digan

da bola o'zining yuzi tomon-
ni, „o'ngacha“ deganda esa -
ga'idasining o'nga tomonini
tushunadi.

Shuni e'tiborga olib, o'quv
yili boshida aqli zaif bo-
lalarining tomonlarini „o'ngacha“
nisbatan aniqlay olishlarini,
ya'ni va yuz qimmlarining
nomini bilishlarini tekshiril
k'rish muhim ahamiyatga ega
bolalar k'anga kundalik tur-
mush faoliyatida o'rgatib beri-
ladi.

Bolalarning yuqinishi va
kuyinishi vaqtida defektolog
ular bilan erkin muloqotla-
shib, ga'ida va yuz qimmlari

nomini aytadi. "Buningni, qula-
gningni, beshonangni "art", "boshing-
ga rōmol o'ra", "bōyningga
sharf to'g'la". Kichkentoylar-
ning o'zini qavda va yuz
qismlari nomini aytishga
undash muhim ahamiyatga
ega. Kuzatishlar shuni ko'rsat-
adiki, maktabgacha yoshdagi
aqli zaif bolalar tomonlarni
o'zlariga nisbatan yetarli da-
rajada yorshi aniqlay olmay-
dilar. Shuning uchun "O'g'ir-
cheqni chōmiltiramus", "O'g'ir-
cheqni ualatishga yetqizamus",
"O'g'ircheqni hayntiramus" kabi
didaktik o'yinlardan foydalan-
iladi. Bu o'yinlar eraztada
bolalarning diqqati faqat

ayuntirish, kuyuntirish jarayonlari-
ga emas, balki gerdide va yuz
qismlarini farq qilishga va
nomini aytishga ham qura-
tilishi muhimdir. Bolalardan
biriga qo'g'irchoqning ko'kragini,
yulkanini va boshqa a'zolarini
qurish taklif qilinadi. Bu
vaqtda gerdidagi boshqa bola-
lardan oxlarining gerdide qism-
larini ko'rsatishlari so'raladi.

„Sizning o'ngingiz qani? Sol-
kingiz qani? Qulo'g'ingiz - ehi?“

Bolalarga ayni bir vaqt-
da oxaro qarama-qarshi juft
yonalishlarni, ya'ni yuqorida-
pastda, oldinda - orqada degan
tushunchalarni farq qilish
muhim qildiriladi, chunki bola-

da ularning biri haqida
tasavvur hosil qilish ikkinchisi
haqidagi tasavvurlarning shakl-
lantirilishiga tayanadi.

Maktabgacha yoshdagi aqli
xeif bolalar ayniqsa o'ng qo'l
bilan chap qo'lni farq qilishda
ancha qiyinaladilar. Agar de-
fektolog qo'lning nomini shu
qo'l bilan bajarilayotgan va
avvalo har qaysi qo'l uchun
karakterli bo'lgan ishlar bi-
lan doimo bog'lab borsa, bu
qiyinchiliklar yo'qoladi.

Defektolog nonushta yoki
tushlik vaqtida, mashg'ulotlar
va boshqa paytlarda bolalar
diqqatini nima qilayotganlik-

taxxalariga tikkiushklarini va
qaysi oyoqlarni chap, qaysini
o'ng ekanligini topishni taklif
qiladi. Kichikintoylar chap
qo'l qaysi tomonda bolsa, chap
oyoq shu tomonaligini, o'ng
oyoq esa o'ng qo'l tomonda ekan-
ligini bilib oladilar. Kuçlari
mama shu yonida bolalar
o'ng tomon qaysi - yu, chap
tomon qaysi ekanligini fahm-
lab oladilar.

Bolalaridagi bu künikme-
larga tayyın, ularni o'xlari-
ga nisbatan faxriy yūna-
liklarni: o'linga, o'qaga, chappa
o'ngga kabilarni kўrsatib bi-
reshga o'rgata boshlash mumkin
Yūmaniy tarbiya va

musiqə məşğulotlarında bələ-
lərdə jəmi bəliş və bərin-
ki nəsəbdə yəməlişləni
təpəş məşğulərini bəjəriş
üçün kəttə imkənizətlər
bər. Məsələn, difektolog
bələlərdən bəyruqçələr (yəki
şəqlədgələr) ni olışni və
qəllərini hər tərənəgə çə-
xişni bəyruqadı. Bəşqə bər
vəqt içində bələlər hər
rəng bəyruqçəni çəp
qəllərində uşlāt u bələr
çəp tərənəni kərsətədilər.
Pədgəg kərsət mənəgə
bənən bələlər bəyruq-
çələr bələr pəstni, yu-
qərini kərsətədilər. Ulər
aytılışni bələr olənəgə ən-

qushishni, qollarni yuqoriga
kôtarishni, pastga tushurishni
va shu harakatlarni o'rgan-
dilar. "Bikinmashoq", "Kop-
tokni qayirga tashladingiz"
o'yinlaridan foydalaniladi
va shu harakatlarni o'rganadi-
lar. Foydalaniladi. Bunday
o'yin mashqlarini 6-8 marta
takrorlash lozim, ularga
taxminan 4-5 daqiqaga vaqt
ajratiladi.

Kichik guruhlarda bola-
lar qog'oz bo'ladagi har xil
joyni bilish yuzasidan
dastlabki qol harakati yo-
nalishining nomini: yuqoridan
pastga, pastdan tepaga va
h.k. deb aytib beradi. Bola-

bu harakat yo'nalishining
yoki tekislikdagi predmetlar
joyining nomini aytishga
undaydi. „Halqachalar qayer-
da ko'proq?“, (pastda) „Qayer-
da kamroq?“ (yuqorida).
Tuzoni molyalga olishda
bolalarida avval signaliga
kinoan tez va aniq orien-
tasiga rivojlanib boradi
(„sen qayerdasan?“, „Qayer-
chalar bilan ko'x beryotish
o'yni“, „Tuz qayerdan
kelyapti?“ o'yinlari).

Bolalarni aytilganlar
boshcha harakat qilib
aniglashga o'rgatish muhim-
dir. Shu maqsadda quy-
idagi o'yinlar ta'riqa etila-

di. „Barabanni chiqal“, „Toy-
chegni ovgutlanti“ (oʻqatiril-
gan variantda). Bolalar
tarkibidagi koʻrsatma so-
linan koʻni qurib, pred-
met tomon boradilar: „Oʻldin-
ga 2 qadam tushla, chappa
kuril, 3 qadam tushla“ va
h.k. Shu topshiriqlar so-
nini 2-3 ta bilan cheklash,
keyin esa ularning sonini
4-5 tagacha yetkazish mu-
mkin.

Bolalarda aniq faxriy
gʻiradishlarni aniq farq q-
ilishni talab etadigan murak-
kabar topshiriqlarni bajarish-
ga bilgin qiziqish, oʻyinchoq-
larni almashtirish yoʻli bilan

koril qilinadi.

Maktabga borish vaqtiga
kelib bolalar harakat yon-
lishlarini, imkon va narsalar
bilan shuningdek narsalar
ortasidagi faxriy munosabat-
larida natijal qila bilishlari,
ularni o'rab turgan muho-
yada erkin natijal qila bi-
lishga o'rgatishlari lozim: uy-
dan ko'chaga borgan
yolni, yolg'in atrofdagi o'zi-
vaqt do'konini, maktabni, de-
rixa-nalarni bilishlari, ko'chada
yurish, ko'chani kesib o'tish qo-
darini o'rganib olingan bilish-
lari kerak

Birinchi sinfga kelganda
o'quvchilar qog'oz va roqini

ing va chiqqan tomonini, yuqori
va pastki qismini belgilari,
aytilgan yonarlarda chiqqan
otkazish olishlari kerak. Bu
masalalar agar bolalar
maktabgacha tarbiya muassa-
salarida ana shularga tay-
yorlangan kalsalargina mu-
vaffaqiyatli hal qilinadi.
Shuning uchun bu qurashda
qog'oz o'rnatishni ma'lum olish
ma'lakatlarini rivojlantiriladi.

Barcha ishlar juft va
qarama-qarshi tushunchalarni
farq qilish asosida tashkil
etiladi, chapga - o'ngga, oldinga -
orqaga va h.k.

Maktabgacha yoshdagi
ayni xarif bolalarga qog'oz

varogida majal ulik mala-
kalurini shakllantirish uchun
quriladigan topshiriqlar beriladi.
Varogning yuqori chekkasiga
4 ta uchburchak pastki chek-
kasiga ham shuncha ketikat
qo'y. Shundan keyin bolalar
nimni quriladigan joylashganligi-
ni aytib beradilar. Shundan
keyin topshiriqlarning murakkab
variantlaridan 1 turidagilarning
miqdorini oltirish, ular orasini
almastirish va h.k.) foydalaniladi.

Boshqa turdagi yoki
odamlar o'ziga nisbatan joy-
lashishini aniqlashga o'rgatish:
tagida, ustida, oldida, orqasida,
yuqorida, yuqoriroqda, pastroqda,
yonda, qarshi- qarshida,

chapki, ing yugoregi, pastki va
h k

Bolalarga fagat o'zidan
emas, balki boshqa bexum-
larga nisbatan natijal olishda
ingitib beriladi. Buning uchun
aqli zaif bolalarga yuqordagi
topshiriqlar beriladi: ortog'ining
ing tomoni yoki chap tomo-
niga turish, undan oldinda
yoki orqada turish, ko'rsatil-
gan bexumga nisbatan o'zi-
ning faxridagi o'rnini : tas-
riflat turish, ko'rsatilgan o'rin-
targa bir yoki bir necha bex-
umni joylashtirish va h k

Maktabgacha aqli zaif
bolalar ushbu faxrviy yona-
lishlarini (oldin, orqa, chap, ing)

ya'ni mäljul olmalar ular -
ning bilimini asta skin tal -
dirib berish xaror.

Taxiriy yonaltishlarni amal -
lash va kirsutishga bolalar
jimroniy turbiya va masruqa
mashg'ulotlarida munta'zam ra -
vishda i'qotil beriladi. Ular
u yoki bu narsaning ing
yoki chap qolga olish, olinga,
orqaga egilish, diqqat aytilgan
yonaltishda harakat bajarishga
bir da'vaga yonatiladi.

Bolalar ushbu yonaltish
da harakatlari bajariladigan
mashg'ulotni ya'ni koradilar.

Masalan .. inga buril .. ing
qolimga shu qolimga
bolar ..

ticurak adrafida yuzga yuz-
lashgan bolalarni maktab ichi
konikmasini oshirish uchun
mavzes mashqlar otkaziladi.

„Dikenga (nan dikenga) yan-
day borish kerak?“, „Dorinoma
yola“, „Maktab yola“. Buz
mashqlar bolalarning fikrini
hayolani yordam tashvish etish
konikmasini rivojlantirishga
yordam beradi. Boli masratan,
dorinoma yuzga kichada yuz-
lashgan, unga yuzga yinayish-
da borish, gaprda borish
kuvakligini va bolalarni
yordam beradi. Dikenga, ko-
kular bolani yordamda ay-
tilgan javoblarni kichayadi.
Bolalar kimnidir yoki kichan

qurilishni aytilgan joyga olib
berib qo'yish to'g'risini berish
mumkin

Bolalarni baqamlarni aj-
ratish, ular o'rtasidagi turli
munosabatlarni bir baqamdan
boshqa baqam tomon siljish
yondashimi aniqlashga o'rgatish
davom ettiriladi

Maktabgacha tuzguncha
qurilishda aqli zaif bolalar bir
prelmiyning boshqa prelmiyga
nisbatan holatini (Matryoshka-
ning eng tomonida piramida,
chap tomonida ayiqcha, o'ngan-
da qaygacha o'yinchoqi bo'lishi)
shuningdek o'zining to'rtarok
atrofidagi prelmiylarga nisba-
tan holatini (.. Min shul

organida, ikki daraja oraliqida,
"Maklarning organida turibman")
aniqlashga ega.

2. Maklarning yashidagi aq
sifotlarni vaqt va muddat
tashvishlarni shakllantirish

Shu yashidagi bola-
larning kunduzi, kechasi kabi
vaqt oraliqlari haqidagi tashvish-
larni aniqlash. Shu qism-
larni kichikintoylar o'z faoliyatla-
ri mazmunining o'zgarishiga
ham shu vaqt oraliqida o'z
atrolarida bo'lgan katta yash-
dagi kishilar faoliyatiga qarab
farq qiladilar.

Shu kundalik tartib, bola-
larning uyqandan turishi, erta

larki gimnastika, nonushta, mashga-
lat vaqtlari qat'iy belgilab
qo'yilganligi va hokimlar sutka-
ning taktiklari haqida tash-
xis berilish uchun real
sharoitlar yaratadi.

Pedagog vaqt taktikani
nomini aytadi va bolalarning
shu vaqtga mos kelgan faoli-
yat turklarini sarf etishadi.
„Hoxir ertalab, biz gimnastika
qildik, quvondik endi esa nonushta
qilamiz“ Yoki „Biz allaqachon
nonushta qilib boldik, shugullanib
ham boldik. Hoxir kunduz kun
biz orada tushki ovqatni yeymiz.“
Masalan, bolalardan quyidagilar
soraladi: „Hoxir ertalab sen erta
bilan nima qilasan?“ va shu

kattalar.

Kun davomida bolalar bilan
tirgizilganda sutka to'laqlaridan
kunduzi va kechasi kattalar va
kattalarning faoliyati va tabiiy
holatlari tasvirlanadigan rasmlar
kiritiladi.

Rasmlar shunday tashkil etilgan
ekki, ularda vaqtning markaz
to'laqlari uchun harakat to'laqlari
bilgilar aniq kiritilgan.

Pedagog rasmlar tasvirlanadigan
to'laqlar (kattalar) nima ish qila-
yotganliklarini va bu harakat
qaysi vaqtda bajarilayotganligini
aytadi. U to'laqlarga savollar
kiritadi: "Sen erta bilan nima
qilading? Kuchayib-chi?" Yoki "Sen
qachon uyquyasan? Qaysi vaqtda

sayr qitadan? bu qatn ulay-
san? Hujin kelalar, masalan
kandaxi yek kichquram kattalar
yek kelalar nima qilayotganlik-
lari tasvirlangan rasmi tashab-
bushlar. Shuningdek vaqt kuzidagi
tasvirlarni tabiat hodisalariga
beqaratib olib borish yaxshi natijalar
beradi. Masalan, pedago-
giklar qizish yorqin nur so-
chishi, kichik esa yorqin
kelishini, uylarda elektr lam-
pachkalarini yorqin, kichik ham-
ma uylashini tasvirlaydi va
kelalar bu sozlarning oling
maxsusni tushunib oladilar,
ularga amolxonat rang ber-
ladi. Kelalar ox nutqlarida
ulardan foydalanib boshlaydi-

lar. Kuchatishlar shuni ko'rsatadi, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar sutka to'laqlarini anglatishda qiyinatadilar, ularni bir - birlari ajrata olmaydilar, nomlarini esdan chiqarib yubereadilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar aytib o'tilgan birliklari haqida aniq tasavvurga ega emaslar.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning aqimlari sutka to'laqlarini almashtirib yubereadilar, ya'ni kundun kuni darslar tun kuni, tundan kuni kelar, kun keshilayotganida o'tib keshilayotadilar. Shuning uchun sutka ko'rsatish to'laqlarini tartibini hamda

ularning o'rin almashishini korgazmalarda va didaktik materiallarda krsatish va mustahkamlash muhimdir. Buning uchun sutka seatiidan foydalanish mumkin.

Kunduzi, kechasi kitta umumlashtirilgan sox bilan sutka dek atulishiga o'rganib boradilar.

Yulchik guruhidagi singari, orta guruhda ham saqtri belish tola- larining asosan, kunderslik hayotida o'stirib boriladi. Mchimi bu o'rga- tishning puxta kassiyot asonda amalga oshirilishiidir.

Pedagog sutka qimlarning nomini tola- lar va ularga yagan katta yashli kishilarning kun- duxi, kechasi noma qilishlari bi- lan bog'lab, tola- larining sutka

qimmlari haqidagi tashvishlarini
aniqlaydi. Shu bilan birga net-
ka to'laqlaridan yana biri ra-
tulat haqida tushuncha beradi.
Bunda „netka soatidan“ foydalan-
iladi, unga „ratulat“ tushun-
chasi ham kiritiladi.

Maktabgacha yoshdagi aqli
zaif bolalar yil fasllarining no-
mini, har bir yil fasliga hos
kongan tabiatdagi va ob-havo-
dagi o'zgarishlarni hissalarida,
kirey ox bilimlarida qolay
olmaydilar. Masalan, „Hoxir qaysi
fasl?“ degan savolga „Yilcha
kaltir edi, hammangiz erib ketgan
edi. Bugun yana qish keladi. Qor
yo'g'adi. Qattiq sovuq“ deb javob
beradilar.

Shuningdek yil fasllarini ketma-
ketlikda aytib berishda ham
qiyinchiliklarga duch keladilar.
Masalan: „qish, bahor, kuz, yoz“
deb ularning ketma-ketligini
aytishqirib yuboradilar.

Bazi maktabgacha yoshdagi
aqli zaif bolalar yil fasllarining
asosiy belgilarini ham aytib bera
olmaydilar, faqat nomi bilan
kiqiyatlanadilar.

Maktabgacha yoshdagi aqli
zaif bolalarga o'rtacha qurushda
taliqatni kuzatish asosida kuz,
qish, bahor, yoz fasllarining as-
osiy belgilarini farqlash, ularning
nomlarini nutqlarida qo'llashga
o'rgatiladi.

Kuz faslida o'simliklar o'sa-

ya'ni jiddiy o'xashlarga ko-
larning diqqati jall qilinadi.
Darslar tashlarining sarfasi
va qaxarishini ko'radilar. Bola-
lar diqqati kuz kelishi bilan
kuntarning so'ib borishiga, qushlar
uchib ketishiga qaratiladi. Yaxshi
yengir yegishi, yengirxan kuyin
so'ib ketishi haqida tushuncha-
lar beriladi.

Qish fasli kelishi bilan qish-
ning asosiy keltari takrorlan-
adi va mustahkamlanadi, kuzayti-
riladi. Qish faslida ham bola-
lar diqqatini oximliklar deen-
yaga, yengir darslar kuzaytish
tashlariga qaratiladi. Yaxshi-
ning so'ib, kuchli so'ib, bol-

ganida darazada naqsklar paydo
tôlishini kuzatadilar.

Maktabgacha yoshdagi ogir xirif
bolalarga bahor faslida ham
ot havoning oxirishi, kunlarning
isib borishi, qorlarning erishini ku-
zatadilar. Defektolog daraztlarning kur-
lak chiqarishini, qullashi haqida
tushunchalar beriladi. Xirif mam-
likatlaridan qaytgan qushlarni
kuzatadilar.

Bolalarning sutka haqidagi
tushunchalarini aniqlash maqsadida
ular bilan suhbat olib boriladi.
Suhbat taxminan mana bunday
otkazilishi mumkin: avval defekto-
log bolalardan ular bilan
ko'pchang kelishidan oldin nima
ish qilganliklarini, ertalab bolalar

ko'chalarida nima qilganliklarini,
bolalar ko'chalarida kunduzi nima
qilishlarini gapirib berishlarini
soraydi. U bolalarning sutka-
ning har bir qismida nima
qilayotganliklarini aniqlaydi va
umumlashtiradi. U nuqtat nazarida
extirak, kunduzi, kechasi, bolalar
sutkaning qismlari ekanligini ay-
tadi.

Tez-sekin so'zlarining ma'nosi
ning misollar bilan o'qib beri-
ladi. Tartibicha bolalar diqqat-
lini o'yin davomida ular bajar-
ayotgan harakatlarning tezlik
darejasiga jalb etadi ("Tez-sekin
sekin yurgupti, keyin to'rtin-
sari tezroq va tezroq yura bosh-
laydi"). Yigirinish vaqtida u

imillat kiyingan kotalarga toz
kiynayotganlarni maqtaydi, sayr
vaqtida yayo yurgan kishi
tikan velosipedini, avtomobil
tikan poezdning, qurt tikan
qingizning harakat tezligini
laggashlaydi.

Oqsoq yilining boshida
katta qurash kotalarida erta-
lat, kunduzi, kechasi kabi vaqt
gamlari haqida tasavvurlar
mustahkamlanib hamda chuqur-
lashtirib boriladi. Shunga yim-
larini faqat bolalar faoliya-
tining konkret maximum va-
zalar atrofida kotalar
biladigan emas, balki vaqtning
obyektiv ko'rsatkichlari - tabiat
hodisalari (erdalab quyosh chi-

qildi, kun yoristadi va hokazo)
bilan bog'laydi

Indagug bolalar bilan va
ular atrofidagi kattalar kun
dasturida nima qiladilar. Ular
qanday izchillikda, qachon ta-
jarruqlilar, o'tatib, kunduzi, kechas
hug'ularga taassurotlari tēg'risida
suhbatlashadi va o'qit tushun-
chasi haqida ma'lumotlar
beradi. „Sutka soati“ ga yara-
shgan tushunchasi kiritila-
di.

Mashg'ulotlar jarayonida bola-
lar kun bir ikkinchisi bilan
almashinib turishni bilib ola-
dilar. Shunday kunlardan
yettitara bir haftani tashkil
etadi. Haftaning har bir

kuni ox namoiga ega. Hafta kunlarining ishchiligi har doim keredak: dushanba, seshanba, chorshanba, payshanba, juma, shanba, yakshanba.

Bolalar hafta kunlarining nomini faoliyatining aniq mazmuni bilan bog'laydilar (chorshanba kunlari bixela matematika va jumaniy tartibga mashg'ulotlari bo'ladi).

Endilikela bolalar har kuni e'talab hafta kunlarining nomini, shuningdek kichik haftaning qaysi kuni, e'taga qaysi kuni ekanligini aytadilar.

Yilchik gurechtan tortilab bolalar o'qitni ma'jud olishga

organizm tarqiladi. Natija guruh-
da ertalab, kunduzi, kechqurun,
kuchlari, hafta kabi vaqt muet-
dallari haqidagi bilimlar
mustahkamlanadi, bolalar esa,
ularning nomlarini xilab qila-
dilar.

Vaqtin natijal qila bilish-
mustahkam his etish asosida,
ya'ni vaqt muaddatini xilma-
xil faoliyatni amalga oshi-
rish bilan bogliq holda
xilma-xil emosional kiritish,
shuningdek tabiat hodisala-
rini, ijtimoiy hayot voqea-
larini kuzatishni aks etish
asosida amalga oshirilishi
kerak.

Bolalar vaqt o'lashtari

nomeri nutqlarida ganchalik
kōp ihsotlar, shunchalik katta
ahamiyat kasb etadi.
Yaxshiliklar shuni ko'rsata-
diki, maktabgacha yoshdagi
aqli zaif bolalar haft
kunlarini bir tekisda o'qitib
tura olmaydilar. Ular faqat
yaxshantilarni bilan, ya'ni
eta-ona, kuni va boshqalar
bilan birga o'qiydigan kun.
Bu kun yana shuni bilan
ayratib turadiki, bazida ko-
lalar haftining o'rtadagi tar-
tibi o'zgaradi: kuni o'qitib
eta tushib qolish, mehmonlar
kelishi va koka.

Shunda ham yaxshantiga
o'xshagan kun. Bolalar ko'p

chanda kutubxona kutubxona-
mida bilimlari muvofiqlashtirilgan
sharta va yordamida
kolan kengliklari chorshamba-
ni ham ajratishadi. Ushbu
da-onalar bolalarni chorshamba-
kunda uyiga olib ketadilar.
Ular shuning uchun bu
kuntarni yaxshi biladilar va
ularni kutadilar.

Ushbu jarayonda didaktik
oynalarning ahamiyati shundan
iboratki, ular oqitish maqsad-
larida oqitib topiladi, bolalarni
oqitish, tarkizlanish va rivojlan-
tirishga xizmat qiladi. Oynalar
vaqtida paydo bo'ladigan yirik
tug'ulur bolalar faolligini
faollashtiradi. Oynalar bolalar

Orlari paygʻamagan holda
matematik tushunchalarni oʻz-
lashtirib beradilar.

Koʻp buyumlar ichidan
taqlicil qilish, namunaga qarab
oʻz instruktsiyasi boʻyicha 4 ta
buyumni ajratish, uni sanash,
sinalgan buyumlarning natija-
sini aytish (masalan, hamman
4 ta qaynash), 4 ichidagi bu-
yumlar sonini hisoblash
soniga mos keltirishga oʻrgatib
beriladi. Harakat turli joyda
tasvirlangan buyumlarni ulash-
tib, miqdorini aytish boʻyicha
maishiyat olib beriladi.

4 ichida ikkita qurash bu-
yumlarini yonma-yon va ustma-
ust qoʻyish usuli oʻrgatib taq-

qishqirish malakalari shakllantiriladi.
Buyumlarining miqdori, ularning
fazoda joylashishi, rangi, shakli,
kattaligi va boshqalar haqida
boshqalar uchun misollar ushbu
tasvirlanadi.

Kattalik ko'pincha buyum-
larni taqqoslashga o'rnatiladi.
Geometrik shakllar haqida
olgan bilimlarini tashqi
faoliyat, o'zini jori qilish
qo'llaniladi.

Quyidagi meklatibga
qishqirish usuli ushbu buyumlarga
5-6 ichida buyumlarni tanish
va natijani aytish, ko'p
buyumlar ichidan birini tanish-
tish ko'pincha "le, namuna

va taqlicil qulish aronda 5 ta
bayimni sanal ajratish, 5-6
ichida bayimlar sonini kor-
moqlar soniga moslashtirishga
o'rgatiladi.

Bayimlar qurushini miq-
dori bōyicha taqqoslash:
kattaligi va miqdori bōyicha
teng, kattaligi bōyicha bir xil,
ammo miqdori bōyicha tur-
licha (kōp, kam) kattaligi va
miqdori bōyicha turli xil
5 ichida o'choq natija bilan
4 ichida yopiq natija bilan
arifmetik misollarni yechish
bōyicha mashqlar beriladi.
Kutlar qurushida maktabgacha
yoshidagi ayli zaif bolalar

soalda masalalar tuzish va
yechishga o'rgatiladi.

Bugunlarni talantliligi,
uzunligi, qalinligi bo'yicha so-
lishtirish malakalari shakllan-
tiriladi. Bolalarning turli
faoliyatlarda tanish geomet-
rik shakllardan foydalanishga
o'rgatish davom ettiriladi
hamda ularni qo'lda paypas-
latib ko'rib, nomlash bo'yicha
didaktik o'yinlar qo'llaniladi.
Mashg'ulotlarda, kun tartibi-
ning barcha vaqtlarida va
turli faoliyat jarayonlarida
aqli zaif bolalarga fozda
mavjial olish bo'yicha ishlar
olib boriladi.

Sutka bolaklarini bir-biridan
farqlashga, hafta kunlarining
nomini to'g'ri aytishga, to'rt
faslning asosiy belgilarini bi-
lishga o'rgatiladi.

Maktabga tayyorlanar gura-
hida kuchli o'zlashtiruvchi
bolalar guruhi bilan 10 ichi-
da, kuchsiz o'zlashtiruvchi bo-
lalar bilan 7 ichida sanash
malakalari rivojlantirib beriladi.

Kup buyumlar ichidan
sax instruksiyani ko'ngacha beshta-
buyumni ajratish, beshdan bir-
yacha tepkari sanash, 7 ichida
berilgan sonlardan berilgan
songacha sanash, 10 ichida
to'g'ri sanash malakalari shakl-

tereklerde. 5 raqam bilan tanish-
tirib. buyumlar miqdorini
kۆrsatilgan raqamlarga, har
qaysi raqamni buyumlar
miqdoriga moslashtirish bōyicha
amaliy mashqlar olib borila-
di. 4-5 soni davranda sidda
misolalar yechishga o'rgati-
ladi. buyumlarni teng ikki
qismga bōlish bōyicha ama-
liy mashqlar o'tkaziladi.
Maktabga tayyorlar
qurulida geometrik shakllar
haqidagi tasavvurlarni mes-
tahkamlanadi va kengaytiriladi.
Bolalar tevarak atrofida o'ziga
tanish shakllarni topadilar,
geometrik shakllarni shakli

böyicha quruhlarga ajratadilar

Sutka belaklari, hafta kechilari, yil furlarining asosiy belgilarini aytib berish makullari shakllantiriladi

Maksus maktabgacha tarbiya metodikasining asosiy vazifasi aqli zaif bolalar bilan korreksion-tarbiyaviy ishlar tuzumi ustida ish olib borishdir. Korreksion tarbiyaviy ishlar maxmuniga ruhiy va jismoniy rivojlanish nuqtasini bor bolalarning psixikasidagi turli yetishmovchiliklarni tuzatish, ya'ni ularni aqliy rivojlantirish

ularning bilish faoliyatini ta-
xallish, ularning tafakkurini
o'stirishda aktivlashtirishda ibo-
rat. Ularni yordamchi mak-
tabda matematika darslariga
tayyorlashdir.

Normal rivojlanayotgan
boshqa yoshdagi bolalardan
farqli ruxiy va jismoniy
rivojlanishda nuqsoni bo-
lola xulq atvor normalarini
mustaqil egallay olmaydi.
Shu sababli bu bolaning
ruxiy rivojlanishi ularni
o'qitish va tarbiyalashga bog'-
liq. Matematika mashg'ulot-
larida sensor madaniyatni
tarbiyalash muhimdir. Sensor

riyolantirish bu predmetlarning
tashqi ko'rinishi, rangi, uzun-
ligi, shakli, fazoda joylashu-
shi, hild va mexanini bi-
lsh demakdir. Sensor riy-
lanish bir tomondan umu-
miy aqliy riyolanishga
fundament bo'lsa, ikkinchi
tomondan mustaqil ahami-
yatga ega, chunki muhimi-
mat tasavvur bolaning berzi-
da, maktabda yaxshi o'qishiga
va boshqa ko'pdan-kop meh-
nat turlarini o'zlashtirishga
zamin yaratadi.

Bolalarni maktabga tay-
yorlashning asosiy vazifasi
matematikadan faktik bilim-

lar, koinikma va malakalar
tizimini to'plash va ularni
o'zlashtirish uchun (masalan,
son, shakl, miqdor haqida
bilimlar, qo'shish va ayirish-
ga doir masalalar yechish
malakalari va boshqalar)
sharoitlar yaratishdan
emas, balki bu bilimlarni
o'zlashtirishga tayyorlashdan
ham iboratdir. Eng avvalo
bular shaxsini maqsadga
yo'naltirilgan tarzda rivoj-
lantirish zarur.

1-bobga o'qilgan qilib shuni
aytish mumkinki maxsus mak-
talgacha tarbiya muvassaf-
lari sharoitida matematika

o'qitishining umumta'limiy, korrek-
sion - tarbiyaviy va amaliy va-
xifalarini hal qilish defekto-
logining kashiy tayyorgarligiga
bo'g'liq.

Matematika o'qitish aqli zaif
bolalarning ma'lum bilim, koinikma
va malakalarini o'zlashtirish ilohi-
lariga emas, balki uning
psixik jarayonlarini korrektsiyalash
uchun ham imkoniyat yaratadi.
Maktabgacha yoshdagi aqli zaif
bolalar uchun aqliy yetishmo-
chilik xarakterli hissiyat-
lardandir. Bu hol ularda
ma'lum umumlashtirishga, o'zbek
muhitdagi narsalar va voqea-
lar o'rtasidagi aloqa hamda,

beʼgʻlikni belgilay olmaslikka,
tahlil va sintez qilishga qobiliyat
yigʻilganda ifodalanganadi.
Maktabgacha yoshdagi aqli zaif
bolalar tomonidan bilimlar
turli darajada oʻzlashtirilishini
va materialning asta-sekin
organizatsiyasini hisobga olish
uchun defektolog materialni
tʻogʻri rejalashtirilishi muhim.
Shuningdek defektolog aqli
zaif bolalarning bilim im-
koniyatlarini hamda ularning
bilimlar holatini, kiritma va
malakalarini aniq tavsiflash
qilish shart.

Shu maqsadga erishish uchun
muassasalarda matematik mashgu-

lollariqa qo'yiladigan didaktik talablar.

Matematika mashg'ulotlariga qo'yidagi talablar qo'yiladi:

Almas maktabgacha tarbiya muassasalarida mashg'ulotlarning kunig'atlari bolalarning matematik materialni o'zlashtirish kunig'atlariga bog'liq: materialning abstrak harakterida bo'lishi ko'rsatma usullarini, o'qitishning faol usullarini to'g'ri tanlashni, mashg'ulot davomida bola faoliyatining turli-tomon bo'lishini, bolalarga yuqori tartibda va talabqulashitirib yondashishni talab etadi.

Mashg'ulotni o'tkazishga tay-

yoqarlik korishda avvali
markuzlatning asosiy maqsadla-
rini oqitirib olib olib olib

Markuzlat maqsadlarini mu-
vaffaqiyatli amalga oshirishning
to'g'ri yo'llarini topishda mark-
uzlatning tashqi, tarbiyaviy
va korreksion vazifalarini, aqlli-
xulfi bolaning ifodaviy shak-
lidan, hissiyatini belgilashda oqit-
qirishda va qobiliyatlarini rivoj-
lantirishda vazifalarini aniqlash-
ga yordam beradi.

Markuzlatning maqsad va
vazifalari belgilab olinganidan
keyin defektolog markuzlatda
bajariladigan ishlar mazmunini
aniqlashga boshlaydi.

Mashg'ulot mazmuni aniqroq
da defektolog guruhdagi talab-
larga rioya qilishi kerak.

1. Mashg'ulotning mazmuni dasturga
mos kelishi lozim.

2. Har bir mashg'ulot aniq ma-
xumi va maqsadni ko'zda tutib
tuzilgan kelishi kerak. Ushbu maq-
sadi qatorida matematika mash-
g'ulotlarida korreksion - tarbiyaviy
maqsad ham beritiladi.

3. Ushbu materialni mazmuni o'ti-
layotgan maxsus talablariga
javob berishi, mashg'ulotning maq-
sadiga mos kelishi, beriladigan
tushuntirish, ilmiy va hayot
bilan bog'liq kelishi lozim.

4. Matematika mashg'ulotlarida

ish ulubiyati va usullari bo-
larning yoki funksiyalariga
javob bera olishi, ularning bilim
faoliyatini tuzatish va rivojlan-
tirishi, aqliy va amaliy tahlil
va sintez qilishi, umumlashtirish
faoliyatlarini shakllantirishga
qaratilgan bo'lishi kerak

5. Mashg'ulot uchun zarur ko'-
rasmali qerollar va didaktik
materiallar bilan ta'minlangan
bo'lishi lozim.

6. Har bir metodika mash-
g'uloti tashkil etilgan usulga bilan
ajralib turishi, ya'ni mashg'u-
latning har bir qismi aniq
maqsadga ega bo'lishi va ushbu
kayinlashi, mashg'ulotni puxta

rejalashtirish va har bir bos-
qichlari orasida vaqtini to'g'ri
taqsimlash kerak.

7. Matematika mashg'ulotlarida
har bir darsda o'tilganlarni
takrorlash, ya'ni uzluksiz takror-
lash iboralarni bilan bog'lashi,
mustaqil nutqni shakllantirishga
ahamiyat berib borishi lozim.

8. Har bir mashg'ulotda defek-
tolog bolaning nutqini o'stirishi,
söz bog'ligini ya'ni matematik
atamalarini shakllantirishga
ahamiyat berib borishi lozim.

9. Matematika mashg'ulotlari
boshqa barcha mashg'ulotlar
bilan bog'lab olib berilishi
kerak.

10. Matematika mashg'ulotlari amir-

liy yinalgan bôlishi, aqli zaif
bolalarning ijtimoiy moslashishi
va reabilitatsiya masalalarini
hal qilish uchun kerak.

11. Butun matematika o'qitish
tuzatish usullari ko'rib olinadi. Tuzatish
usullari bolalarda jo'rt,
butun va qism, uzun-qisqa, cheppa-
ingga kabi qarama-qarshi tu-
shunchalar shakllanadi. Tuzatish
shartini, bir aqliy har-
akatni rivojlantirib, asta-sekin
muvakkablash-tirib borish meham.

12. Matematik mashg'ulotlarida
himoyalovchi rejim talablarini
amalgâ oshirilishi kerak. Davlat
ish faoliyatining bir turi
ikkinchi turi bilan almashib tu-

vidishi, jismoniy sharoitlar
otkazishi, aqlli materialni aqli
zaif bolalarning aqliy va jis-
moniy holatlarini, ishlatish qo-
biyatlarini va tez o'qitish-
larini hisobga olingan holat-
da bo'lishi kerak

Musavi maktabgacha tarbiya pe-
dagogikining asosiy vazifasi aqli
zaif bolalar bilan korreksiya
tarbiyasini ishlar tizimi ustida
ish olib borishdir. Korreksiya
tarbiyasini ishlar mazmuniga
qaratib va jismoniy rivojlanish
nuqtasi bo'lgan bolalarning psixi-
kasiyda turli yetishmovchilik-
larni tuzatish, ya'ni ularni
aqliy rivojlantirish ularning

bilish faoliyatini tuzatish, ular-
ning tafakkurini oshirishdan
iborat. Ularni yordamchi mak-
tabda matematika darslariga
tayyorlashdir.

Mo'yorda rivojlanayotgan
boshqa psixologik bolalardan
farqli ruxiy va jismoniy ri-
vojlanishda muvomi bor bolal-
rning atvor normalarini me'taqil
egallay olmaydi. Shu sababli
bu bolalarning ruxiy rivoj-
lanishi ularni o'qitish va ter-
biyalashga bog'liq Matematika
mashg'ulotlarida sensor madani-
yatni takbiyalash me'himdir.
Sensor rivojlanish bor pre-
metlarning tashqi ko'rinishi.

rang, usul, shakl, fazoda joylashishi, hild va maxsusliklari demakdir.

Matematik tainiruvlarni shakllantirishda didaktik iyrarlardan foydalanish.

Bu yangi bilimlarni defektolog harakatini kuzatayotganda, uning tashkilotidagi va ko'rsatmalarini tinglat tashkilotida hamda didaktik material bilan o'zi ishlagan vaqtlar kuzatida idrok etish usulida o'zlashtirardi.

Alashuvotlar ko'pincha o'yrar elementlari bilan, to'ntalar o'yrarlar, barymlar paydo bo'lishi, mahimlar kelib qalishi

va kashgular bilan kashlanadi.
Shunday ushbu ushbu xerif
bolalarni qiziqtiradi va fash-
kashlaydi.

Defektlog bolalar diqqatini
har qul ushbu detallarga jall
etib, harakatning eng murab-
kal ushblarni 2-3 marta
namoyish qiladi. Koshadma ma-
terialni almashtirib turib.
ushbu harakat ushblarning
ushbu turli ushbu turda bir
marta koshatish va namoyish
etish bolalarning ushbu hara-
katning oshlatirib oshlatirishga
imkon beradi.

Bolalar harakat ushblarni
oshlatirib oshlatirishdan song,

wir können die Verhältnisse
 der Bevölkerung nicht
 verstehen, wenn wir
 nicht die Ursachen
 kennen, welche die
 Bevölkerung zu
 der gegenwärtigen
 Höhe gebracht haben.

itsinlar. Aholi harakatlar, yurish
va yugurish bilan bogliq
bolgan oyinlar otkaziladi.

Butunlay oyin usullaridan
faydalanilganda, bu usullar bo-
lalar diqqatini eng muhim
ishdan (eng oqdiq va lekin
matematikaga doir bolgan ish)
chetga tortishiga yo'l qoymas-
ligi kerak.

Kualliklar haqida tushun-
chalarni shakllantirishda borgan-
mali qurallar, predmetlardan
faydalanishining ahamiyati.

Maktabgacha tayyorlov
qurallarda bolalarning uzun-
ligi, qalinligi, kengligi, baland-
ligiga ko'ra tayyorlash davom

atlayiladi. Aqli xurif bolalar bo-
yumlarning kattaliklarini taq-
qirlashga va uning oltin buyum-
lar masofalarini bir tur bilan
farq qiladigan bolalar, keyinroq
masofalarning ikki tur va
nihoyat uch tur bilan farq
qiladigan hollarda aniq bil-
gilashga o'rganadilar.

Maxsularning katta - kichikligi
haqida tushuncha va tasav-
vurlarni shakllantirish ko'rsat-
mali qaydlar, didaktik material
lar hamda bolaning ta'limik
idrokidagi narsalar bilan u
kechada duch keladigan xurif-
yotni puxta ayatishni talab
qiladi.

U yoki bir tushunchalarini

shakllantirish ushidaagi dastlabki
mashg'ulotlar uchun didaktik
materiallar, narsalar bir-biridan
faqat bitta belgisi bilan farq
qiladigan qilib tanlash lozim.
Masalan: narsalarning ushulik
belgisini shakllantirishda katta,
qo'g'oz lasmalarini shunday
tanlash kerakki, ular faqat
ushuligi bilan farqlanib bosh-
qa belgilari (eni, qalinligi, rangi)
bir xilda bo'lishi lozim. Kengay-
ma materiallarni bunday tanlash
muhim belgilari bilan muhim
bo'lmagan belgilarni aralashtir-
ilmastikning oldini oladi.
Keyingi mashg'ulotlarda ikkita
ning uchta belgilari bilan

farqlanadigan narsalar tanla-
nadi. Mamlakat, bitta lent
uchun va ichun, boshqa lent
va qisqa va uzun

Aqil zaif bolalarga taqqoslashni
ustiga qo'yish, yaniga qo'yish usul-
li bilan tushuntirish darajam
ettiriladi. Bolalar bilan birgalikda
buzumlarini bir-birining ustiga
ya'ni yaniga qanday tūgʻi qo-
yish kўyicha mashqlar olib
boriladi.

Taqqoslash uchun kattalik-
ligi har xil predmetlardan
foydalaniladi.

Kichik guruhlarda mashgʻulot-
dan tashqari uzoqlarda turli
xil didaktik oʻyinlar : 3-4 xalqa

va sharoitdan iborat mine-
rachalar, yigirma oyinchoqlar
(sharhalar, likepchalar, silindr-
sifat qutichalar, matresikalar)
tılan oyinlar o'tkazish maq-
sadga mosdir. Sharoit bo-
lalariga har kuni 3-4 soat
dan, keynchalik esa 4-5 soat
dan iborat bolyar oyinchoq-
lar beriladi. Shuni esda tutib,
kichiklarga bu oyinchoqlar
tılan turli xilda shugil-
lanishlari: oyinchoqlarga mos
qopqoq landashlari ulardan
hajmi kichrayib, yoki kattala-
shib beruvchi qator turish-
lar, ularni bir - biri ichiga
qo'yishlari mumkin. Psixolog

bolalar bilan birga o'ynash
„o'yinchoqlarni qo'yish“, „kalqachla-
lardan minora cha quraymiz“,
„U yerda nima?“. Bu o'yinlar
jeft-jeft bilib o'ynash tamoyiliga
asoslanadi. Shuning uchun jeft
o'yinchoqlarning barcha muhim
ahamiyatga ega.

Kattaligini taqqoslash ayrim olin-
gan holda amalga oshirilmaydi,
balki boshqarlarning boshqa kas-
salarini (bajaradigan vazifasi,
uzunligi, qalinligi, balandligi
va boshqalarni) ko'rib chiqish
bilan birgalikda bajariladi.
Bu aqli zaif bolalar aqliy
qobiliyatining on shu muhim
ahamiyatga ega.
Bolalar matematika mashg'ul.

lotlariida shakl jihatidan
bir - boriga qaragan shakllar
(latta va oval bilan chegarasiz
kuragan shakllar) mekeline farq
qilishni idrok etiladigan shakl-
larni elementar turdalar deb
qilishni, ularning bari bir kas-
salarini ajratib ko'rsatish va
tanishtirishni o'rganadilar. Bolar
larni har oila ko'rinishidagi
ishlari shakllar, oval shaklidagi
shakllar bilan tanishtiriladi,
shakl boshqa o'zgarishlarini
ko'rish, o'zgarish shakllarni topish-
ga o'rgatiladi. Bolalar asta-
sekin shakllarni tekshirish va
tanishtirish, uning geometrik
namunalar o'zgarish va farq

qiladigan tomonlari tepisiga
o'zgartib boriladi. Shaki haqi-
dagi tushunchalar faqat mash-
qulotlaridagilar o'tirib borilmaydi.
Didaktik o'yinlarni qillash
muhim ahamiyatga ega. Ma'ru-
zan ish tizimiga didaktik
o'yinlar o'zgarib yihatdan
(uzun suratda) kiritiladi. Didak-
tik o'yinlar bolalarning faqat
shaki haqidagi tushunchalarini
aniqlab va mustahkamlatgana
qolmay, balki ularning ana shu
tushunchalarini ko'rsatadi ham
(matryoshka o'ldinchi uchi, bola
kurilgan uchi, u uning o'ng
tomonida bo'lib qoladi va h.k.)
aniqlashga yordam berishlar
kerak.

ii. bolgan xalqqa qilib shu
aytishimiz kerakki matematik
funksiyalar ni shakllanishida
dallatib berilganing ahamiyati
katta chunki bolalar uyusma
ag'li xalif bolalar o'yin o'zga-
li, ko'rganlari o'zga li difek-
tolog o'z o'liga qo'yg'an maq-
natiga erishish o'rnatilgan.

Ag'li xalif bolalarining ma'navi-
kani muvaffaqiyatli o'qishlik-
lari ko'pincha bir tomondan,
ularning ma'naviyat bilimlari
o'qishlik bir tomondan va
qiyinliklari bir tomondan o'qishlik,
ikkinchi tomondan ag'li xalif
bolalarining ma'naviyat imkoniyat-
larini bir tomondan o'qishlik, shuning.

dek matematika o'qitishni
tōg'ri rejalashtirish va tash-
kil qilishga bog'liq ma'ruza
imkoniyatlarini ko'rib, olishga,
shuningdek matematika o'q-
tishni tōg'ri rejalashtirish
va tashkil qilishga bog'liq.
Maktabgacha yoshdagi ayol zaif
bolalarga ushbu o'qov yili
bir turdagi, ko'pinchalik as-
sari xil turdagi bequmlar
ichidan tanlab olish, namunas-
ga qarab, o'si instruktsiya
bōyicha katta va kichik bequm-
larni ajratishga o'qitishdan
ish boshlanadi. Bolalarni be-
qumlarining bir xil kassalarini
ajratib ko'rsatishga va tanlov-

kurkayi asta-astan o'zgarib
kayiladi. (Bui nima? uning qimmi-
ga?). Tugayotgan, chetlatilishning
amaliy usullari, ya'ni istima-
ni yoki yonma-yon qayish
usulida bajariladi.

Bolalar endi ancha murakkab
harakatlarni ma'lum
ishchilikda bajarar oladilar
(suratlar va namuna kartoch-
kalar ustiga predmetlarni
qoya oladilar). Maktabgacha-
yoshidagi aqli salib bolalar top-
shirni usulidagi olinasa,
umumli ishlay olinasa, u
mashg'ulotga birlashtirib qayit-
tirib tashlab qayitadi,
chamchaydi va ishlatib chiq-
qaydi.

Defektolog buni e'tiborga olib,
bolalarga namuna taniganlar
ishning har bir yuragi usuli-
ni avval o'ziga bajaradi. Yil
qiyoslashi mumkin bo'lgan auto-
larining oldini olishga intilib,
u ishning har bir elementla-
rini kiritib beradi va ish-
dagi harakatlarini boshidana
o'ziga olib birmun - bir tushun-
tiradi. Bu tushuntirishlar
ni hozirgi kunda aniq va ravshan
bilishni va aqli zaif bolal-
ar uchun o'qitishga to'g'ri keladi.
Bolalar qilinishi kerak.
Agar defektolog shartli rav-
ida, bolalar ushning qiyos
tushunmay qoladilar va

doqpatlari bolinadi.

Umumiy xalqaro

Almas maktabgacha tarbiya
metodikaning asosiy maxfiy
aqli zaif bolalar bilan kor-
reksiya-tarbiyaviy ishlar tizimi
ustida ish olib borishlar.

Korreksiya-tarbiyaviy ishlar
maxmuniga asosiy va jismaniy
rivojlanish mezosini boz
bolalarning psixikalariga ta'vle
yetilishuvchi lek larni tuxatish,
ya'ni ularni aqliy rivojlan-
tirish ularning bilish fao-
yatini tuxatish, ularning
tasavvurini oshirishda akti-
vlashtirishdan iborat ularni
yo'riqlarni maktabda ma'ne-

matika darslariga tayjirlanishlar
Maktabgacha yoshlarga aqlli
xeif bolalar bilan shu tash-
kil qurilishda didaktik material-
lar bilan ishlash, usul-lar-
ni ma'lum tartibda bajar-
ishni ko'ra olishga ega.
Mashg'ulotga tayjirlanayotgan
material, bola uchun amaliy-
hayotiy ahamiyatga ega bo-
lishi kerak. Maktabgacha
yoshlarga aqlli xeif bolalar
mashg'ulotda o'lashtirayotgan
bilimlar o'zga va amaliy foyda-
ga ega, kundalik turmushda
xarakterini anglat yotishlari
ko'ra.

Matematika o'qitishda defektlar

ley sulibat, ekskresiya, kuzartish,
tuzqandak unellari bilan bir
qatorda, maysalamda ayflanti
rit ilqib gelimash, plastilin-
dan berilgan miqdorlar shun-
chalar, kubitlar yamsh kabi
amaliy ushlarni va didaktik
oynalarni keng qollaydi.
oqitish jarayonida didaktik
oynalarning ahamiyati shun-
dan iboratki, ular oqitish
muhaddislarida oylash topilardi,
kolalarini oqitish, tarbiyalash
va rivojlantirishga aynan
qilardi. Oynalar usqlilar pargalo
koladigan yobiq tuzgunchalar
kolalar faoliyatini faollash-
tiradi. Oynalar kolalar orlari

psixologiya kabi matematika-
tik tushunchalarni o'zlashtirib
beriladi.

Bolalarni matematik tushuncha-
larini shakllantirishda asosiy
ish analiz-sintez, taqqoslash,
umumlashtirish, klassifikatsiyalash
kabi asosiy operatsiyalarni bajar-
ish natijalarini shakllantirishga
qaratilgan bo'lishi kerak. Bu
ish bolalarning matematik nutq-
larini rivojlantirish masala-
sini hal qilish bilan, buni o'z
kechi muvaffaqiyatli o'qitish
uchun zarur bo'ladigan faol-
siz bog'ligini topish bilan us-
lubsiz bog'liq vazifalar amaliyotga
oshirilishi kerak. Matematik

ta'lim jarayonida ushbu usul
bolalarning nutqi rivojlanishi,
ularning o'z boyligini ma-
nus matematik atamalar bilan
bejratilishi Matematika mash-
qatlari ushbu usulni be-
jarish jarayonida bolalarning ma-
tematik rivojlanishi. Ta'lim usul-
larini tanlash bir qator omillar
bilan bog'liq bo'ladi, maktabga
har bir mas'ulaning hozir-
gi bilim va usulni o'rganish
materiyalining mazmuni,
o'quvchilarning ushbu usulning
rivojlanish tarqalishiga bog'liq
bo'ladi.

Mazkur maktabga har bir
mas'ulada ta'limning kerk-

non yöneltirilmeli, makaleye
kaynaklar ve yitirici verileri
yeterli maddelerini hatırlar.

Topshilarni quyidagi asarlarga berish:

1. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti A. A. Karimovning 2014-yil 19-fevraldagi PB-2133 sonli „Buyuk bola yili davlat dasturi to'g'risida“gi qarori.
2. Bola huquqlari to'g'risida konvensiya. Toshkent, 1998 y.
3. O'zbekiston Respublikasining „Bola huquqlarini kafolatlari to'g'risida“gi qonuni. Toshkent - 2007 y.
4. A. A. Karimov „Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch“ Toshkent-2008
5. A. A. Karimov. Barchamiz uchun orqasi - Toshkent - 1999 y.
6. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. - Toshkent O'zbekiston, 1992 y.
7. Kuchlarni to'g'irlash milliy

14 Abundant in the mountains of the
the valley of the
mountains of the
1889

15 Abundant in the mountains of the
the valley of the
the mountains of the
1889

16 Abundant in the mountains of the
the valley of the
the mountains of the
1889

17 Abundant in the mountains of the
the valley of the
the mountains of the
1889

18 Abundant in the mountains of the
the valley of the
the mountains of the
1889

19 Abundant in the mountains of the
the valley of the
the mountains of the
1889

20 Abundant in the mountains of the
the valley of the
the mountains of the
1889